University of Sistan and Baluchestan

Stable Economy Journal

Online ISSN: 2821 - 1049

Iranian Scientific Social Welfare Association

The determinants of Iranian female migration with an emphasis on the poverty index and control of corruption

Fatema Pasandi Yasaghi[1]| Zahra (Mila) Elmi[2]

1. M.A. student, Faculty of Economics and Administrative Sciences, University of Mazandaran, Babolsar, Iran. E-mail: Fatemehpasandi6511@gmail.com

2. Corresponding Author, Professor of Economics, Faculty of Economics and Administrative Sciences, University of Mazandaran, Babolsar, Iran. E-mail: z.elmi@umz.ac.ir

Article Info

Article type:
Research Article

Article history:
Received: 11March 2024
Revised in revised form:17 June 2024
Accepted: 25June2024
Published online:27 June2024

JEL:C-33, F-22, J-15, J-71

Keywords:
Women's international migration, Misery index, Control of corruption index, Famle participation rate, Iran

ABSTRACT

One of the most important developments in international immigration is the increase in the number and share of women in the migration process. Due to the phenomenon of feminization of migration and the lack of studies on the migration of Iranian women to the destination countries of migration, we decided to study the most important factors affecting this phenomenon in Iran. Therefore, in this research, using the data on Iranian women's migration to developed countries and the two-stage panel generalized moments method (2SPGMM), the factors affecting the international migration of Iranian women investigated from 2011 to 2020. Based on the estimation results, the misery index has a positive effect, and control of corruption has a negative and significant impact on women's migration. In addition, increasing women's participation rates can deter women's international migration. Considering the low rate of women's participation, which is one of the lowest rates in the Middle East region, and which is a sign of structural problems in the labor market, it is a warning for macroeconomic policymakers that due to the increasing literacy level of women and their self-confidence, and to preserve this human capital, examining the situation of the women's labor market and solving its challenges should be prioritized. The ratio of the economic growth of the destination countries of women's migration to the economic growth of Iran, as well as the ratio of the per capita income of the destination countries to Iran, has a positive and significant effect on the migration of Iranian women. These ratios show the welfare difference between the destination countries and Iran, which acts as an attractor not only for women's migration but also for men's migration. Therefore, it is expected that with the appropriate policies in the economy and society and the improvement of economic and welfare conditions, we will not witness the departure of human resources and the wastage of human capital.

Cite this article: Pasandi Yasaghi, F. & Elmi, Z.(M.) (2024). The determinants of Iranian female migration with an emphasis on the poverty index and control of corruption. *Stable Economy Journal*, 5 (2), 93-121. DOI: 10.22111/sedj.2024.48200.1453

© The Author(s).
Publisher: University of Sistan and Baluchestan
DOI: 10.22111/sedj.2024.48200.1453

Extended Abstract

Introduction

One of the most attractive issues related to immigration in this century, known as the age of immigration, is the feminization of immigration. Women's migration has quantitative and qualitative dimensions. In the quantitative dimension, the increase in the presence of women in the process of migration is about 50%. In the qualitative dimension, women are no longer just dependent migrants, but they also have an active and independent presence in migration. One of the main issue of immigration is gender. Men and women have different motivations in the migration process. Men migrate mainly for economic reasons, while women often migrate for social and cultural reasons. Also, one of the most important reasons for women's migration is the low participation rate in their country of residence. This low rate indicate structural and institutional problems in the women's labor market. Often, gender discrimination in the labor market causes women to be less employed in the process of economic growth and development. The lack of coordination of the labor market with the increase in the level of female education causes their motivation to migrate.

In Iran, increasing female education has led to women's self-confidence and society's confidence in women. If we cannot provide the conditions of the labor market to attract women, especially educated ones, we have not only caused a waste of human capital, but we must also witness the departure of the female, often young and educated. Considering the role of the labor force in exogenous growth models and educated labor under the title of human capital in endogenous growth models, the irreversible exit of human capital will have long-term harmful effects on economic growth. Also, Iran is passing through its population window, duo to demographers' prediction, this golden window will close in 2030. Due to the migration of the young generation, often educated, not only the change in the age structure of the population will happen, but also we must witness the acceleration of the transition period of the golden window. Considering the low job opportunities for women and the chronic inflation in the economy, today we are witnessing an increase in the migration of women compared to a few years ago. The number of immigrants has increased from 605,129 in 1990 to 1290,729 in 2020, and the number of women has increased by 2.34 times during this period, and their share of immigrants has increased from 42.66 percent to 46.89 percent.

Due to the globalization of the immigration issue in the Immigrant-sending countries and the significant facilities of the immigration-receiving countries to attract human capital, studies have been conducted inside and outside the country on the factors affecting immigration and the impact of immigration on macroeconomic variables such as economic growth. However, the issue of women's migration has been less discussed. Perhaps one of the main reasons is the limitation of comprehensive and reliable data. Despite this limitation, in this study, an attempt has been made to investigate the factors affecting the migration of women from Iran to the selected countries of origin of migration with the two-stage dynamic panel data method.

The questions we are trying to answer in this research are whether the misery index and the corruption index in Iran can be the reasons for the international migration of Iranian women? Is the low participation rate of women in Iran one of the reasons for their migration? Can the difference in economic indicators such as the ratio of economic growth of the host countries compared to Iran and the ratio of the per capita income of the destination countries of women's migration to the per capita income of Iran be a reason for the desire to emigrate and leave the motherland?

Method

Migration is understood as a permanent or semi-permanent change of residence. The reasons people migrate are determined by push and pull factors, which are forces that either induce people to move to a new location or oblige them to leave old residences. These could be economic, political, cultural, and environmental. Push factors are conditions that can force people to leave their homes and are related to the country from which a person migrates. Push factors include non-availability of enough livelihood opportunities, poverty,

rapid population growth that surpasses available resources, desertification, famines/droughts, fear of political persecution, poor healthcare, loss of wealth, and natural disasters. Pull factors are the opposite of push factors—they attract people to a certain location. Typical examples of pull factors of a place are more job opportunities and better living conditions; easy availability of land for settling and agriculture, political and/or religious freedom, better education and welfare systems, better transportation and communication facilities, better healthcare system and stress-free environment attractive, and security.

Everett Lee conceptualized the factors associated with the decision to migrate and the process of migration into the following four categories: (1) Factors associated with the area of origin; (2) Factors related to the area of destination; (3) Intervening obstacles; and (4) Personal factors. Lee elaborates on these four categories by pointing out that, in each area, some factors cause the people to drive away from the area, or hold them in the area, or attract people to it. In this respect, there are significant differences between the factors associated with the area of origin and those associated with the area of destination. Migration may take place after both these are properly weighed. Usually, however, a person has a better and more realistic knowledge about the place of origin, while his knowledge about the place of destination is somewhat superficial and inexact. Intervening obstacles also have to be overcome before migration finally takes place. These include distance and transportation. Technological advances, however, have lessened their importance in modern times. Finally, the personal factors are of the utmost importance because, instead of the actual factors associated with the place of origin and/or destination, the individual's perception of these factors is found to influence the actual act of migration.

This study investigates the effective factors of women's migration from Iran with an emphasis on the miserable index and control of corruption by using the Two-Stage Generalized Moments method in equation (1). This equation is derived from Lee's theory, the social and economic conditions in Iran, and the situation of the Iranian female labor market. The data was gathered from the Statistics Center of Iran, the World Bank, the International Organization, and the United Nations.

$$\text{feim}_{it} = \boldsymbol{\alpha} + \boldsymbol{\beta_1}\,\text{feim}_{it-1} + \boldsymbol{\beta_2}\,\text{ifpr}_{it} + \boldsymbol{\beta_3}\,\text{imiser}_{it} + \boldsymbol{\beta_4}\,\text{corrupt}_{it} + \boldsymbol{\beta_5}\,\text{ngdpg}_{it} + \boldsymbol{\beta_6}\,\text{npergdp}_{it} + \boldsymbol{\varepsilon_{it}} \quad (1)$$

where in:

feim_{it}: dependent variable; The migration of women from Iran to selected countries is thousands.

$\text{feim}_{(it-1)}$: The lag of the dependent variable is included in the model as an explanatory variable indicating the existence of the migration network. Because migration networks affect the motivations of financial migrants and their decisions and the compatibility of acceptance of living and working conditions (Portes and Bach, 1985). Also, migration networks can be related as a process of network construction which in turn depends on social relations. Migration networks are a form of social capital whose functions are as follows: 1) a source of social control, 2) a source of family support, and 3) a source of benefits of extra-family networks. Feminist economists argue that communication networks are important for both women and men, although their networks are not necessarily the same. Therefore, in this study, the migration variable of the previous period was considered as an indicator for communication networks.

ifpr_{jt}: Women's participation rate in Iran (% employed and unemployed female to female population in ages 15-64). Low female participation rate causes migration and its improvement causes decrease in migration.

imiser_{jt}: The misery index of Iran, which is the sum of inflation and unemployment, is expected to be a push factor for female immigration. The misery index in Iran is mostly influenced by the hyperinflation of recent years. This hyperinflation has had a significant impact on the reduction of the purchasing power of money.

Of course, because the power of different strata is different to compensate for the decrease in purchasing power, their vulnerability will also differ from the existing situation. Women are considered one of the most vulnerable groups due to their high unemployment rate and fewer jobs available for them.

$corrupt_{jt}$: It is an index of corruption control in Iran that is expected to have a negative effect on women's migration. In other words, one of the factors driving people from their motherland is the existence of widespread corruption. The control of corruption can have a negative effect on immigration.

$npergdp_{ijt}$: The ratio of the economic growth of the destination country of women's migration to Iran shows the difference in economic, managerial, and social conditions of Iran and other studied countries. It is expected that the bigger this ratio is, the more attraction there is for migration in its general sense. Therefore, the expected sign of this variable on women's migration is positive.

$npergdp_{ijt}$: The ratio of the income of the destination country of immigration to the per capita income in Iran can be considered as an indicator of attraction in the destination due to ratios greater than one. Also, this ratio shows the difference in welfare status in the countries of immigration destination with Iran. The larger this ratio is, the greater the welfare level of the destination countries compared to Iran.

i is the destination country of Iranian women's migration, j is Iran and t is the time.

Results

Considering the increasing migration of women, this study was a step toward identifying some factors affecting the international migration of women from Iran. According to the results of the estimation of the research model by the method of two-stage generalized moments, it was observed that the migration of the previous period has a positive effect on the migration of this period due to the formation of the migration network between people inside and outside the country. The miserable index, which originates from hyperinflation, and the ratio of the economic growth of the destination country to the economic growth of Iran has a positive effect on the departure of women from the country. Also, the ratio of the per capita income of the destination country to the per capita income in Iran, which shows the welfare distance of the destination country from Iran, is another positive factor in encouraging the migration of women. The improvement of two indicators of women's participation rate and corruption control index is considered as a deterrent for women to leave the country. In other words, when with effective and efficient policies while controlling inflation, controlling corruption, reducing unemployment in the general sense, and improving the status of women's labor market, increasing economic growth and increasing per capita income can be achieved, it is possible to reduce immigration, which is mostly young and educated.

اقتصاد باثبات
شاپا الکترونیکی: ۱۰۴۹-۲۸۲۱

بررسی عوامل مؤثر بر مهاجرت زنان از ایران با تأکید بر شاخص فلاکت و کنترل فساد

فاطمه پاسندی یساقی[۱]؛ زهرا (میلا) علمی[۲]

۱. دانشجوی کارشناسی ارشد اقتصاد نظری، دانشکده علوم اقتصادی و اداری، دانشگاه مازندران، ایران.. رایانامه: fatemehpasandi6511@gmail.com

۲. نویسنده مسئول، استاد گروه علوم اقتصادی، دانشکده علوم اقتصادی و اداری، دانشگاه مازندران، ایران. رایانامه: z.elmi@umz.ac.ir

اطلاعات مقاله

نوع مقاله: مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۱۲/۲۱
تاریخ ویرایش:۱۴۰۳/۳/۲۸
تاریخ پذیرش :۱۴۰۳/۴/۵
تاریخ انتشار:۱۴۰۳/۴/۷

JEL:C-33, F-22, J-71

واژه‌های کلیدی:
مهاجرت بین‌المللی زنان،
شاخص فلاکت،
شاخص کنترل فساد،
نرخ مشارکت زنان،
ایران

چکیده

از مهم‌ترین تحولات مهاجرتی در سطح بین‌الملل، افزایش تعداد و سهم زنان در جریان مهاجرت است. با توجه به ظهور پدیده زنانه‌شدن مهاجرت و عدم وجود مطالعه در مورد مهاجرت زنان ایران به کشورهای مقصد مهاجرت، در تحقیق حاضر برآن شدیم تا مهم‌ترین عوامل مؤثر بر این پدیده در ایران را بررسی کنیم. از این‌رو، در این پژوهش با استفاده از داده‌های مهاجرت زنان ایران به کشورهای توسعه‌یافته و به روش گشتاورهای تعمیم‌یافته دو مرحله‌ای پانلی (2SPGMM)، عوامل مؤثر بر مهاجرت بین‌المللی زنان ایران طی دوره ۲۰۲۰-۲۰۱۱ بررسی گردید. براساس نتایج حاصل از برآورد، شاخص فلاکت اثر مثبت و کنترل فساد اثر منفی و معناداری بر مهاجرت زنان دارد. علاوه بر این، افزایش نرخ مشارکت زنان می‌تواند عامل بازدارنده‌ای برای مهاجرت بین‌المللی زنان باشد. با توجه به نرخ پایین مشارکت زنان که جزء پایین‌ترین نرخ در منطقه خاورمیانه است و خود نشان از مشکلات ساختاری در بازار کار دارد هشداری برای سیاست‌گذار کلان اقتصاد است که با توجه به افزایش روزافزون سطح سواد زنان و حصول به خودباوری آنان، جهت نگه‌داشت این سرمایه انسانی، باید بررسی وضعیت بازار کار زنان و رفع چالش‌های آن در الویت قرار گیرد. نسبت رشد اقتصادی کشورهای مقصد مهاجرت زنان به رشد اقتصادی ایران و هم‌چنین نسبت درآمد سرانه کشورهای مقصد به ایران، اثر مثبت و معنادار بر مهاجرت زنان ایرانی دارد. این نسبت‌ها نشان از تفاوت رفاهی کشورهای مقصد مهاجرت با ایران دارد که به عنوان جاذب نه تنها برای مهاجرت زنان بلکه برای مهاجرت مردان نیز عمل می‌کند. از این رو، انتظار بر این است که با سیاست‌های مناسب در پهنه اقتصاد و اجتماع و بهبود شرایط اقتصادی و رفاهی، شاهد خروج نیروی انسانی و هدر رفت سرمایه‌های انسانی نباشیم.

استناد: پاسندی یساقی، فاطمه و علمی، زهرا (میلا) (۱۴۰۳). بررسی عوامل مؤثر بر مهاجرت زنان از ایران با تأکید بر شاخص فلاکت و کنترل فساد. *اقتصاد باثبات*، ۵ (۲)، ۹۳-۱۲۱.

DOI: 10.22111/sedj.2024.48200.1453

ناشر: دانشگاه سیستان و بلوچستان

حق‌مؤلف © نویسندگان.

۱. مقدمه

پدیده مهاجرت و جابجایی افراد از روستا به شهر، از شهری به شهر دیگر و از کشوری به کشور دیگر قرن‌های متمادی وجود داشته است. در دهه‌های اخیر رشد فناوری‌های جدید و توسعه جوامع براساس آن، بروز جنگ‌ها و درگیری‌ها در درون کشور و بین کشورها، حوادث طبیعی و تغییرات جوی باعث شده است که این مهاجرت‌ها شدت بیشتری به خود بگیرند و برخی عصر جدید را عصر مهاجرت بنامند. جهانی‌شدن مهاجرت، تسریع مهاجرت و شتاب مهاجرتی، تفکیک و تمایزپذیری مهاجرت، زنانه‌شدن مهاجرت و سیاست‌های مهاجرتی پنج ویژگی اصلی عصر مهاجرت هستند. امروزه مهاجرت به عنوان یک مساله کلان سیاستی و حکمرانی چه در سطح ملی و چه در سطح بین‌المللی برای کشورهای مختلف مطرح است. در حقیقت مهاجرت بین‌المللی یک پدیده جهانی شده است که گستره، پیچیدگی و تأثیر آن بر اقتصاد و ساختار جمعیتی کشورهای در حال توسعه و توسعه‌یافته رو به رشد است. بر اساس ارقام گزارش مهاجرت جهانی*(World Migration Report, 2022)*، در سال ۲۰۲۱ حدود ۲۸۱ میلیون مهاجر بین‌المللی وجود داشت که در مقایسه با سال ۲۰۱۰ که ۲۲۱ میلیون مهاجر سفرهای فرامرزی داشتند، ۲۷ درصد افزایش داشت.

تنوع جمعیتی در اکثر کشورهای توسعه‌یافته را می‌توان به مهاجرت بین‌المللی نسبت داد، در حالی که در کشورهای در حال توسعه بیشتر مهاجرت داخلی است که به این تنوع کمک می‌کند. بنابراین، مهاجرت به «شهرهای جهانی» که تولیدکنندگان پیشرفته خدمات، دارای اقتصادهای بزرگ و دروازه‌های بین‌المللی هستند و قطب‌های سیاسی و فرهنگی با اهمیت بین‌المللی به شمار می‌روند، امری اجتناب‌ناپذیر شده است. به طور مثال، در شهری مانند سیدنی، مهاجران بیش از یک سوم جمعیت این شهر هستند.

در واقع، مهاجرت بین‌المللی زمانی اتفاق می‌افتد که مردم از مرزهای کشور خود عبور کرده و برای حداقل مدت زمان مشخص در کشور میزبان می‌مانند. این مهاجرت به دلایل زیادی رخ می‌دهد. بسیاری از مردم کشور خود را ترک می‌کنند تا به دنبال فرصت‌های اقتصادی در کشور دیگر باشند، برخی دیگر برای همراهی با اعضای خانواده خود مهاجرت می‌کنند که پیش‌تر مهاجرت کرده‌اند یا به دلیل شرایط سیاسی در کشورشان مهاجرت می‌کنند. تحصیل از دیگر دلایل مهاجرت بین‌المللی است، زیرا دانشجویان تحصیلات خود را خارج از کشور دنبال می‌کنند.

یکی از مهم‌ترین‌های مسائل مربوط به مهاجرت در عصر جدید که به عصر مهاجرت معروف است، زنانه شدن مهاجرت است. مهاجرت زنان، ابعاد کمی و کیفی دارد. در بعد کمی افزایش حضور زنان در جریان مهاجرت حدود ۵۰ درصد است و در بعد کیفی، دیگر زنان فقط مهاجران طبعی نیستند بلکه خود نیز حضوری فعال و مستقلی در مهاجرت دارند. یکی از محورهای کلیدی مبحث مهاجرت،

جنسیت است[۱]. مردان و زنان در فرایند مهاجرت، انگیزه‌های متفاوتی دارند. مردان عمدتاً با انگیزه‌های اقتصادی دست به مهاجرت می‌زنند، در حالی‌که زنان بیشتر به دلایل اجتماعی و فرهنگی مهاجرت می‌کنند. هم‌چنین یکی از دلایل مهم مهاجرت زنان، نرخ پایین مشارکت در کشور محل اقامت آنهاست. این نرخ پایین، خود نشان از مشکلات ساختاری و نهادی در بازار کار زنان است. اغلب تبعیض‌های جنسیتی در بازار کار سبب می‌شود که نیروی‌کار زنان در فرایند رشد و توسعه اقتصادی کمتر به کار گرفته شوند. عدم هماهنگی بازار کار با افزایش سطح تحصیلات زنان می‌تواند به انگیزه مهاجرت آنان دامن زند.

در ایران افزایش سطح تحصیلات زنان سبب خودباوری زن از خود و جامعه از زنان شده است. در صورتی که نتوانیم این نیروی بالقوه را به بالفعل تبدیل کنیم نه تنها به هدر رفت سرمایه انسانی دامن زده‌ایم بلکه باید بیش از این شاهد خروج نیروهای کار، اغلب جوان و تحصیل‌کرده باشیم. با توجه به نقش و جایگاه نیروی کار در مدل‌های اولیه رشد اقتصادی – مدل‌های رشد برون‌زا- و نیروی‌کار تحصیل‌کرده تحت عنوان سرمایه انسانی در مدل‌های رشد درونزا، خروج بی بازگشت سرمایه انسانی که اغلب جوان و تحصیل‌کرده هستند می‌تواند آثار زیانبار بلندمدت بر رشد اقتصادی داشته باشد. هم‌چنین ایران امروز در حال گذار از پنجره جمعیتی خود است که طبق پیش‌بینی جمعیت شناسان این پنجره طلایی در سال ۲۰۳۰، بسته خواهد شد. با توجه به مهاجرت نسل جوان اغلب تحصیل‌کرده، نه تنها تغییر در ساختار سنی جمعیت سریع‌تر اتفاق خواهد افتاد بلکه باید شاهد شتاب گرفتن دوران گذار پنجره طلایی باشیم. با توجه به فرصت‌های شغلی کم برای زنان و تورم مزمن در اقتصاد کشور، امروزه شاهد افزایش مهاجرت زنان نسبت چند سال قبل آن هستیم. تعداد مهاجران از ۵۲۱۲۳۸ نفر در سال ۱۹۹۰ به ۱۰۹۰۱۹۶ نفر در سال ۲۰۲۰ رسیده است که تعداد زنان در این بازه ۲/۳۴ برابر برابر شده است و سهم آنان از کل مهاجران از ۴۲/۶۶ درصد به ۴۶/۸۹ درصد رسیده است.

با توجه به جهانی شدن بحث مهاجرت در کشورهای مهاجرفرست و تسهیلات قابل توجه کشورهای مهاجرپذیر برای جذب سرمایه‌های انسانی، مطالعاتی در داخل و خارج بر روی عوامل مؤثر بر مهاجرت از یکسو و تأثیر مهاجرت بر روی متغیرهای کلان اقتصادی همانند رشد اقتصادی صورت گرفته است. اما کمتر به مسئله مهاجرت زنان پرداخته شده است. شاید یکی از دلایل عمده آن، محدویت در وجود داده‌های جامع و قابل اتکا است. علی‌رغم این محدویت، در این مطالعه تلاش

---

[۱] . سالنامه مهاجرتی برای نخستین‌بار آماری بر مبنای تفکیک جنسیتی ارائه داده است. این آمار نشان می‌دهد در سال۲۰۲۱ بالغ بر ۵۲درصد اقامت‌های دائم صادرشده برای ایرانیان در کانادا، ۴۵درصد در فنلاند و ۴۹درصد در استرالیا مربوط به زنان بوده است. به عبارتی مهاجرت زنان از ایران در سال‌های اخیر افزایش یافته است.

شده است که عوامل مؤثر بر مهاجرت زنان از ایران به کشورهای منتخب مبداء مهاجرت[۱] با روش داده‌های تابلویی پویای دومرحله‌ای بررسی شود.

سوالاتی که در این مقاله سعی در پاسخ آن داریم این که آیا شاخص فلاکت و شاخص فساد در ایران می‌توانند از دلایل مهاجرت بین‌المللی زنان ایرانی باشد؟ آیا نرخ پایین مشارکت زنان در ایران از دیگر عوامل مهاجرت آنان محسوب می‌شود؟ آیا تفاوت در شاخص‌های اقتصادی مانند نسبت رشد اقتصادی کشورهای میزبان نسبت به ایران و نسبت درآمد سرانه کشورهای مقصد مهاجرت زنان به درآمد سرانه ایران می‌تواند دلیلی بر سودای مهاجرت و ترک موطن مادری باشد؟

در پاسخ به سوالات فوق‌الذکر، این مطالعه از هفت بخش تشکیل شده است. در ادامه، پیشینه نظری و تجربی تحقیق آمده است. بخش چهارم ارائه مدل و روش‌شناسی پژوهش است و بخش پنجم به توصیف داده‌ای اختصاص یافت. در بخش ششم برآورد مدل و نتایج آن است و در نهایت پایان بخش، نتیجه‌گیری و ارائه راهبرد سیاستی است.

۲. ادبیات نظری مهاجرت

مهاجرت بین‌المللی یک مفهوم بین رشته‌ای است و رشته‌هایی از جمله اقتصاد، جامعه‌شناسی، جغرافیا، فرهنگ، حقوق، علوم سیاسی، روابط بین‌الملل، جمعیت‌شناسی و روانشناسی را در بر می‌گیرد. بنابراین، شناسایی یک نظریه منحصر به فرد در مورد مهاجرت بین‌المللی امکان‌پذیر نمی‌باشد که این سبب می‌شود مهاجرت به یک حوزه تحقیقاتی جذاب در میان طیف گسترده‌ای از محققان تبدیل شود. هم‌چنین، به نظر می‌رسد مهاجرت بین‌المللی موضوعی است که همراه با تغییر شرایط اجتماعی-اقتصادی و سیاسی در سراسر جهان پیوسته تغییر می‌کند. بنابراین، محققان باید توسط دولت‌ها از طریق بحث‌های منطقی تشویق شوند تا ماهیت پیچیده واقعی مهاجرت بین‌المللی را درک کنند تا براساس آن سیاست‌های واقع بینانه اتخاذ شود.

دلایل مهاجرت افراد توسط عوامل فشار(دافعه) و کشش(جاذبه) تعیین می‌شود. نیروهایی هستند که افراد را وادار به ترک وطن می‌کند می‌توانند اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و محیطی باشند. عوامل کششی دقیقاً برعکس عوامل فشار عمل هستند. آنها افراد را به یک مکان خاص جذب می کنند. Everett Lee، استاد جامعه‌شناسی در دانشگاه جورجیا، به خاطر نظریه پیشگام مهاجرت خود، که به نظریه فشار (دافعه) و کشش (جاذبه)، یا به عنوان نظریه لی معروف است، شهرت دارد. لی اولین بار مدل خود را در سال ۱۹۶۵ ارائه کرد. نظریه لی هم ساده است و هم در کاربردی.

[۱]. جهت انتخاب کشور مقصد، تعداد مهاجرت زنان به این کشورها مد نظر قرار گرفت.

اورت لی عوامل مرتبط با تصمیم به مهاجرت و فرآیند مهاجرت را در چهار دسته مفهوم‌سازی کرده است: (۱) عوامل مرتبط با منطقه مبداء، (۲) عوامل مرتبط با منطقه مقصد، (۳) موانع مداخله گر؛ و (۴) عوامل شخصی. او تمام این چهار مقوله را با اشاره به این نکته توضیح می‌دهد که در هر منطقه، عوامل متعددی وجود دارد که باعث دور کردن مردم از منطقه، یا نگه‌داشتن مردم در منطقه یا جذب مردم به آن منطقه می‌شود. از این نظر، بین عوامل مرتبط با مبداء و با مقصد تفاوت معناداری وجود دارد. مهاجرت ممکن است پس از سنجیدن مناسب هر دو دسته عوامل صورت گیرد. اما معمولاً فرد نسبت به مبداء شناخت بهتر و واقع بینانه‌تری دارد، در حالی که اطلاعات او در مورد مکان مقصد تا حدودی سطحی و غیر دقیق است. البته با توجه به دنیای دیجیتال امروز و ایجاد شبکه‌های مهاجرتی و ایجاد دهکده جهانی تا حدودی این جمله موضوعیت ندارد.

امروزه عوامل فشاری مانند تورم بالا، بیکاری، فقدان فرصت‌های اقتصادی، آموزشی و شغلی و ...که در نقطه مبدأ وجود دارند در جهت ایجاد انگیزه مهاجرت عمل می‌کنند و از سوی دیگر عوامل کششی مانند فرصت‌های کاری و وجود شغل، امکانات آموزشی مساعد، ثبات سیاسی و ...در مقصد وجود دارند که مهاجران را جذب می‌کنند.

نظریه‌های دیگری هم در خصوص تبیین مهاجرت بین‌المللی ارائه شده است که هر کدام از آنها رویکردهای مختلفی دارند.

الف) نظریه نئوکلاسیک[1]

قدیمی‌ترین و شناخته شده‌ترین نظریه مهاجرت بین‌المللی، نظریه نئوکلاسیک است که تأثیر مهاجرت نیروی‌کار بر توسعه اقتصادی را توضیح می دهد *(Arango, 2000)*. بر اساس این نظریه و بسط آن، علت مهاجرت بین‌المللی، عدم تعادل جغرافیایی بین تقاضا و عرضه نیروی‌کار است. در مناطقی که عرضه نیروی‌کار باکشش است، اما نیروی‌کار دستمزد پایینی دارد و بهره‌وری نهایی آنها پایین است، کارگران تمایل دارند به کشوری با دستمزد بالا مهاجرت کنند. هاریس و تودارو[2](۱۹۷۰) به حقایقی اشاره کرده‌اند که از استدلال این نظریه حمایت می‌کند. آنها تأکید می‌کنند که تصمیم برای مهاجرت به شدت تحت تأثیر فرصت‌های شغلی در دسترس مهاجر و تفاوت در درآمد مورد انتظار است. علاوه بر این، فرض اصلی دیگری که در نظریه نئوکلاسیک مطرح می شود این‌که، جریان بین‌المللی نیروی‌کار در درجه اول در بازارهای کار اتفاق می‌افتد و سایر بازارها نقش کلیدی در رابطه با مهاجرت بین‌المللی ندارند. علاوه براین،کونستند و مازی[3](۲۰۰۲) فرضیه دیگری از دیدگاه

[1] - Neo-classical Theory
[2] Harris and Todaro
[3] Constant and Massey

نئوکلاسیک را بسط دادند که در آن، یک فرد مهاجر تا زمانی که از دستمزد مناسب با تحصیلات و اعتبار در کشور میزبان برخوردار است، به کشور خود باز نمی‌گردد.

با این حال، در اکثر کشورهای در حال توسعه، مهاجرت لزوماً داوطلبانه نیست. بسیاری از عوامل مانند فقر، درگیری‌های داخلی، و سیاست‌های بازدارنده دولت در مسائل اقتصادی-اجتماعی نقش مهمی در این تصمیم ایفا می‌کنند. بنابراین، مفروضات رویکرد نئوکلاسیک می‌تواند به ویژه در زمینه کشورهای در حال توسعه به چالش کشیده شود. اگرچه شرایط اقتصادی در کشور مبداء خیلی مساعد نیست و چراغ سبز اقتصادی در خارج از کشور مرتبا در شبکه‌های اجتماعی به تصویر کشیده می‌شود، اما به دلیل پیچیدگی تصمیم به مهاجرت، افراد غیرمهاجر ممکن است گاهی به دلایل اجتماعی-فرهنگی مانند روابط قدرت سلسله مراتبی در خانواده، سیستم‌های خویشاوندی و جنسیت در خانه بمانند. زنان ممکن است در خانه بمانند، زیرا هنجارهای جنسیتی تجویز می‌کنند که کنار گذاشتن خانواده نامناسب است، در حالی که مردان ممکن است مجبور شوند در خانه بمانند تا یک وظیفه دیکته شده در خانواده را انجام دهند. هم‌چنین، والدین ممکن است نه به دلایل اقتصادی، بلکه به خاطر آموزش، امنیت، سلامت روان و غیره فرزندان خود در برابر مهاجرت به خارج تصمیم بگیرند.

ب) نظریه اقتصاد جدید مهاجرت نیروی کار [1]

اقتصاد جدید مهاجرت نیروی‌کار با هدف به چالش کشیدن مفروضات و نتایج نظریه نئوکلاسیک توسعه یافته است و بر مهاجرت از سطح فردی خرد به واحدهای میانی مانند خانواده‌ها، خانوارها یا سایر واحدهای فرهنگی تعریف شده تمرکز دارد. به عبارت دیگر، بینش کلیدی این رویکرد جدید این است که تصمیم به مهاجرت صرفاً یک تصمیم فردی نیست، بلکه تصمیم جمعی خانوارها یا خانواده‌هایی است که هدف آنها نه تنها افزایش درآمد است، بلکه در زمینه شکست بازار، یک استراتژی مدیریت ریسک نیز می باشد *(Taylor, 1999)*. با این حال، این نظریه پیشنهاد می‌کند که رفتار فردی نباید نادیده گرفته شود، بلکه باید در چارچوب یک تصمیم گروهی مورد مطالعه قرار گیرد. وقتی یک گروه در نظر گرفته می‌شود، خانوارها در موقعیتی قرار می‌گیرند که با استفاده از منابع نیروی‌کار به روش‌های مختلف، ریسک‌های رفاه اقتصادی را متنوع می کنند. مازی[2](۲۰۰۲) استدلال می‌کند که اعضای خانواده می‌توانند به منظور به حداقل رساندن خطرات ناامنی شغلی و نوسانات درآمد، با اختصاص دادن فعالیت‌های اقتصادی در کشور مبداء و درکشور میزبان، درآمد کسب کنند. از این طریق، وخامت درآمد محلی را می‌توان با جریان ارسال وجه از سوی مهاجران جبران کرد و بالعکس. وی هم‌چنین استدلال می‌کند که بازگشت مهاجران به کشور مبداء پس از دستیابی به

[1] - NELM: The New Economics of Labour Migration
[2] Massey

اهدافی مانند پس انداز، بیمه، نیازهای خانوار و کسب سرمایه و مهارت‌های سرمایه‌گذاری منطقی است.

به طور مشابه، باید توجه داشت که تفاوت‌های دستمزد و تصمیم‌گیری خانواده‌ها مقوله‌های متقابل انحرافی یا متضاد نیستند. خانواده‌ها هنگام انتخاب مقصد کاری برای اعضای خانواده خود در خارج از کشور، به احتمال زیاد تفاوت دستمزد را به عنوان یک عامل قوی، البته نه تنها عامل در نظر می‌گیرند. بنابراین می توان گفت که NELM رویکرد نئوکلاسیک را تنها در حدی به چالش می‌کشد که نه فقط به شرایط بازار کار بلکه به شرایط ساختاری فرد نیز توجه می‌کند. چارچوب مفهومی که حول نقش خانواده‌ها تحت NELM ساخته شده است، نشان می‌دهد که جریان ارسال وجوه به عنوان بخشی از تصمیمات سودمند متقابل بین مهاجر و خانواده مهاجر عمل می‌کند. بنابراین، تمرکز NELM بر نیروی‌کار به عنوان یک منبع درآمد تلفیقی از یک خانواده در مقایسه با نقش فردی که توسط مهاجر در توضیح نئوکلاسیک ایفا می‌شود، به یک معیار حیاتی تبدیل شده است. با این حال، این نظریه پیشنهاد می‌کند که رفتار فردی نباید نادیده گرفته شود، بلکه باید را در چارچوب یک گروه مورد مطالعه قرار گیرد *(Taylor, 1999)*.

پ) نظریه بازار کار دوگانه [1]

در سال Piore،۱۹۷۹ نظریه بازار کار دوگانه را معرفی کرد که با مدل‌های سطح خرد تفاوت دارد. این مدل از تلقی مهاجرت به عنوان پیامد تصمیمات افراد طفره می‌رود و استدلال می‌کند که مهاجرت بین‌المللی، نتیجه نیاز به نیروی‌کار و ذات جوامع صنعتی عصر حاضر است. او به تقاضای دائمی کشورهای صنعتی و توسعه‌یافته به عنوان علت مهاجرت بین‌المللی اشاره می‌کند. به عبارت دیگر، مهاجرت بین‌المللی نه به دلیل عوامل فشار (دافعه) در کشورهای فرستنده، بلکه به دلیل عوامل کششی (جاذبه) که در کشورهای پذیرنده، اتفاق می‌افتد. به گفته او، عوامل فشار، دستمزد کم و بیکاری بالا هستند، در حالی که عوامل کششی، نیازهای ضروری و اجتناب ناپذیری هستند که انتظار می‌رود برای کارگران مهاجر در کشورهای پذیرنده آنها برآورده شوند.

ت) نظریه شبکه [2]

شبکه مهاجرتی، مفهومی در عصر معاصر است که با مفهوم سرمایه‌اجتماعی پیوند خورده است. ارانگو[3](۲۰۰۰) شبکه مهاجرت را به عنوان "مجموعه‌ای از روابط بین فردی که مهاجران را با اقوام، دوستان یا هموطنان خود در خانه که اطلاعات را منتقل می‌کنند، پشتیبان‌های مالی ارائه می‌دهند

[1] - Dual Labour Market Theory

[2] - Network Theory

[3] Arango

و فرصت‌های شغلی و اسکان را به روش‌های مختلف حمایتی تسهیل می‌کنند، مرتبط می‌کند" تعریف می‌کند. این شبکه‌ها هزینه‌ها و خطرات جابجایی افراد را کاهش و بازده خالص مورد انتظار مهاجرت را افزایش می‌دهند.

به همین ترتیب، اثرات مثبت مکانیسم مهاجرت شبکه‌ای بر جنبه توسعه کشور فرستنده تأثیر گذاشته و در عین حال سطوح قابل توجهی از موانع حقوقی، سیاسی و مالی را بر روی مسائل مربوط به مهاجرت در کشور پذیرنده ایجاد می‌کند. وان نارسن[1](۲۰۰۸) «جوامع فراملی را به عنوان مکانیسم‌هایی که شیوه‌های فرهنگی-اجتماعی خود را در خارج از کشور بازتولید می‌کنند و با نفوذ در توسعه مشاغل مهاجر در کشورهای مبداء و میزبان بازار ملی گسترده‌ای را تشکیل می‌دهند، شناسایی کرده است». بنابراین، این کسب و کارهای چند ملیتی یا فراملیتی که کالاها، سرمایه‌ها و مهارت‌ها و ایده‌های متنوعی را ایجاد کرده‌اند، در نتیجه به تقویت پیوندهای اجتماعی، سیاسی و فرهنگی علاوه بر روابط اقتصادی کمک می‌کنند *(Prakash, 2009)*.

ث) نظریه سیستم مهاجرت[2]

فرض اصلی پشتیبان این نظریه این است که مهاجرت به تغییر شرایط اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و نهادی در هر دو کشور پذیرنده و فرستنده کمک می‌کند. تمرکز رویکرد سیستمی هم بر پیوندهای کلان و هم خرد در مکان‌های مرتبط با فرآیند مهاجرت است. عوامل سطح خرد شامل سیستم‌های خویشاوندی و دوستی است، درحالی که عوامل سطح کلان بر مسائل اقتصادی، سیستم‌های سیاسی، سیاست‌های ملی مهاجرت و سیستم‌های فرهنگی و اجتماعی تمرکز دارند. برخلاف سایر مدل‌ها، نظریه سیستم مهاجرت بر پیوند متقابل بین مهاجرت و توسعه تأکید دارد. بنابراین، این نظریه برای توسعه یک چارچوب نظری که مهاجرت را در منظر توسعه گسترده‌تری در نظر می‌گیرد، مرتبط است. نه تنها توسعه اقتصادی، بلکه مهاجرت از توسعه اجتماعی نیز حمایت می‌کند. به عنوان مثال، وجوه ارسال شده به اعضای خانواده می‌تواند زمینه اجتماعی و اقتصادی کشورهای اعزام‌کننده نیروی‌کار را بهبود دهد. از این رو، می توان استدلال کرد که مهاجرت با توانایی تأثیرگذاری بر توسعه اجتماعی-اقتصادی کشور مبداء، تشویق مهاجرت بعدی در سطوح کلان و خرد را به همراه دارد *(De Hass, 2010)*.

ج) نظریه علیت تجمعی[3]

[1] Naerssen Van
[2] - Migration System Theory
[3] - Cumulative Causation Theory

نظریه علیت تجمعی توسط گونار میردال در سال ۱۹۵۶ مطرح شد. این نظریه توسط ماسی[1] و همکارانش در سال ۱۹۹۴ توسعه یافت. این نظریه توضیح می‌دهد که چرا یک جریان مهاجرت شروع می‌شود و به رشد خود ادامه می‌دهد *(Fussell & Massey,2004)*. به طور خلاصه، توضیح می‌دهد که چگونه تعداد مهاجران خروجی در طول زمان افزایش می‌یابد، زیرا اولین مهاجر، سرمایه اجتماعی را برای بستگان، دوستان و دیگران در کشور مبداء فراهم می‌کند، که در نهایت آنها را تشویق می‌کند تا به راحتی شغل پیدا کنند و با حداقل خطر در کشورهای مقصد مواجه شوند. این وضعیت باعث تحریک و تأثیر بیشتر افراد برای مهاجرت می‌شود. نظریه علیت تجمعی را می‌توان تحت تئوری سیستم و یا نظریه شبکه قرار داد.

۳- پیشینه تجربی تحقیق

مهاجرت زنان به عنوان یک زمینه تحقیقاتی مهم در حوزه بزرگتر مطالعات مهاجرت پدیدار شده و به‌طور گسترده در رشته‌های مختلف مورد بررسی قرار گرفته است. این روند رو به رشد را می‌توان به برخی از تحولات عمده در مهاجرت بین‌المللی مانند افزایش تعداد زنان مهاجر، رشد مشاغل با محوریت زنان، مهاجرت زنان به صورت مستقل، قوانین مرتبط با زنان و رشد دیدگاه‌های جنسیتی در موضوعات مختلف نسبت داد. در این قسمت صرفاً برخی از مطالعات دهه اخیر که به موضوع مهاجرت زنان توجه کرده‌اند ارائه می‌شود:

۳-۱ . مطالعات داخلی

حاتمی و همکاران (۱۳۹۱)، به بررسی عوامل اثرگذار بر گرایش دختران تحصیل‌کرده به مهاجرت به خارج از کشور پرداخته‌اند. نوع پژوهش پیمایشی بوده و جمعیت مورد مطالعه آن ۱۲۰ نفر از دانشجویان دختر مراجعه‌کننده به مراکز اعزام دانشجو به خارج از کشور شهر شیراز بودند که به‌صورت تصادفی انتخاب شدند. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد عواملی مانند بیکاری، نداشتن درآمد کافی، نبودن شغل مناسب با رشته تحصیلی، نبودن امنیت و فرصت شغلی، نبودن امکانات، بحران‌های اقتصادی، نبودن امکانات علمی-پژوهشی و آزمایشگاهی، توجه نکردن به خواسته‌ی افراد تحصیل‌کرده به عنوان عوامل رانشی(دافعه داخلی) در کشور مبداء و عواملی مانند توزیع شغل بر اساس مهارت‌های فردی، مناسب بودن درآمد، نظم و ثبات اقتصادی، توزیع عادلانه ثروت، سطح علمی بالاتر و امکانات خدمات رفاهی و مادی بهتر، تساوی حقوق زن و مرد به عنوان عوامل کششی (جاذبه خارجی) در کشور مقصد مؤثر هستند.

[1] Massey

نظری (۱۳۹۵)، در بررسی تمایل به مهاجرت در زنان دانشجوی ایرانی به خارج از کشور، به پدیده‌ی مهاجرت به خصوص مهاجرت زنان جویای شغل و تحصیل به مقصد کشورهای توسعه‌یافته و صنعتی می‌پردازد. هدف این تحقیق، بررسی علل، زمینه‌ها و پیامد مختلف مهاجرت دانشجویان دختر به کشورهای توسعه‌یافته و صنعتی بوده است. حجم نمونه که نمونه‌گیری هدفمند است شامل ۵۳ نفر از دانشجویان زن ساکن در یازده کشور اروپایی، دو کشور در قاره آمریکا، دو کشور در اقیانوسیه و دو کشور آسیایی در مقاطع کارشناسی ارشد و دکترا در یکی از رشته‌های تحصیلی علوم انسانی، پزشکی، هنر، فنی مهندسی و فنی حرفه‌ای است. نتایج تحقیق نشان داد که علاوه بر شرایط نامطلوب آموزشی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی که زمینه را برای مهاجرت دانشجویان زن به خارج از مرزها فراهم می‌کند، علت اصلی مهاجرت این قشر، شرایط تحصیلی و خانوادگی آنهاست، علاوه بر این، تعداد کمی از این مهاجران دانشجو به قصد کسب مهارت و علم مهاجرت کرده و اغلب از عنوان ادامه تحصیل و کسب مهارت استفاده می‌کنند تا از مشکلات خود در کشور مبداء رها شوند و به زندگی در اقلیم مطلوب و شرایط بهتر دست پیدا کنند.

افیونی و عاصمی (۱۳۹۸)، در مقاله‌ای با عنوان "تحلیل تجربه زیسته زنان از مهاجرت" با استفاده از روش تفسیرگرایی اجتماعی بیان می‌کنند که الگوهای قدیمی که فقط مردان را به عنوان گزینه اصلی مهاجرت در نظر می‌گرفت تغییر کرده است. زیرا امروزه نیمی از جمعیت مهاجر را زنان تشکیل می‌دهند. ارزش مثبت تحصیلات و کسب مهارت‌های ویژه در کشورهای پیشرفته و دانشگاه‌های بزرگ باعث کسب امتیازاتی برای موقعیت اجتماعی افراد می‌شود. این دو به این سوال پاسخ دادند که زنان مهاجر ایرانی با مدرک کارشناسی ارشد و بالاتر ساکن در دو شهر تورنتو و مونترال کانادا چه تجربه‌هایی از مهاجرت دارند؟ برای پاسخ به این سوال از یازده زن ایرانی در بازه‌ی سنی ۴۰-۲۰ سال که کانادا را برای ادامه تحصیل انتخاب کرده بودند مصاحبه شد. نتیجه حاصل از این تحقیق بیانگر این است تجربه‌های سختی که زنان از محل کار و تحصیل خود، شرایط اقتصادی و فرهنگی که دارند باعث می‌شود فراز و نشیب‌ها و دشواری‌های مهاجرت را تحمل کرده و کاری سخت برای خود تلقی نکنند و از شرایط خود در کشور مقصد راضی باشند.

خواجه نوری و شریفی (۱۴۰۱) با مروری بر زمینه‌ها، انواع و پیامدهای مهاجرت بین‌المللی زنان در سال ۱۴۰۱ به دسته‌بندی روندها، انواع و ویژگی‌های مهاجرت‌های بین‌المللی زنان می‌پردازند. نتایج این مطالعه نشان داد که روند بین‌المللی زنان را می‌توان در بسترهای جهانی شدن مورد دقت قرار داد. فرصت‌های برابر برای زنان جابجایی‌های بین‌المللی و کسب فرصت‌های اقتصادی-اجتماعی مقتضی به دور از کلیشه‌های جنسیتی را می‌توان مصداقی از سطوح توسعه در نظرآورد؛ اگرچه زنان در این فرایند ممکن است با چالش‌هایی نیز مواجه شوند. یک سو تقسیم جنسیتی کار در اقتصاد

جهانی و از سوی دیگر کلیشه‌های جنسیتی، منافع مهاجرتی زنان را نسبت به مردان بیشتر در معرض خطر قرار می‌دهند.

شاه‌آبادی و همکاران(۱۴۰۲)، در مقاله‌ای تحت عنوان تأثیر تعاملی جهانی شدن و کار آفرینی بر مهاجرت بین‌المللی زنان به اثرات بین‌المللی شدن در زمینه اقتصادی، اجتماعی، سیاسی بر مهاجرت زنان در طی ۲۰۲۰-۲۰۱۱ با استفاده از روش گشتاورهای تعمیم یافته در ۲۸ کشور درحال توسعه پرداخته‌اند. نتایج گویای آن است که هرگاه موانع و مرزبندی‌های یک کشور کاهش پیدا کند، زنان بیشتر مشتاق می‌شوند که مهارت‌ها و خلاقیت های خود را در مکان جدیدتری بکار گیرند. هم‌چنین هر چه سطح سواد زنان بیشتر شود تمایل آنها به مهاجرت برون‌مرزی بیشتر شده و بکارگیری طرح‌های برابری جنسیتی و آزادی های فردی می‌تواند روند کوچ بین‌المللی زنان را به‌طور قابل ملاحظه‌ای کاهش دهد.

۲-۳. مطالعات خارجی

در مقاله‌ای با عنوان بررسی کیفی علل مهاجرت دانشجویان دختر ایرانی به کشورهای توسعه‌یافته ناظری و سیدان[1](۲۰۱۶) بیان می‌کنند مهاجرت زنان در دنیا یکی از مسائل مهم و جدی محسوب می‌شود و بیشتر مهاجرت‌هایی که اتفاق می‌افتد از کشورهای درحال‌گذار به سوی کشورهایی با توسعه‌یافتگی بالاتر است. ایران که یک کشور در حال توسعه است سالانه شاهد فرار مغزها و نیروی ماهر و تحصیل‌کرده است. روش این پژوهش، روش کیفی و نمونه‌ی مورد نظر ۲۰ دانشجوی درحال تحصیل در مقطع کارشناسی ارشد و دکترا در رشته‌های مختلف در دانشگاه الزهرای تهران است که قصد مهاجرت به کشورهای توسعه‌یافته دارند. براساس نتیجه‌ی حاصل، عمده مهاجران افراد تحصیل‌کرده هستند که مهاجرت آنها می‌تواند هم به سود کشور مبداء و هم مقصد باشد که البته کشورهای مهاجرپذیر بیشترین عایدی را کسب می‌کنند. در ایران عواملی مانند بیکاری، بی‌ثباتی سیاسی، تبعیض جنسیتی، شرایط بد اقتصادی، نبود آزادی و نبود شغل، مرتبط نبودن رشته تحصیلی با شغل‌های موجود به عنوان عوامل فشار باعث مهاجرت زنان به کشورهایی که دارای عوامل کششی یا جاذبه مانند شغل‌هایی با درآمد بالاتر، کیفیت زندگی بهتر، اقتصاد برتر، سیستم آموزشی بهتر، ثبات سیاسی بیشتر هستند، می‌شود.

انتمن [2](۲۰۱۸) در مقاله‌ای با عنوان "زنان و مهاجر" به موج فزاینده مهاجرت بین‌المللی و منطقه‌ای در سراسر جهان و تأثیرات متنوع مهاجرت پرداخته است. در واقع در این مقاله به نقش

[1] Nazari and Seyedan
[2] Antman

مهم زنان در کشورهای مبداء و مقصد، چگونگی تأثیر زنان مهاجر بروی خانوارها و بازار کار در هر دو حوزه مبداء و مقصد پرداخته‌است. روش بکاررفته در این پژوهش روش پانل و استفاده از متغیرهای ابزاری برای کشورهای توسعه‌یافته بوده است. نتیجه‌ی حاصل از این تحقیق بیان می‌کند که زنان در سراسر جهان با فراهم شدن فرصت‌های فزاینده به رشد مهاجرتی خود ادامه می‌دهند.

باولی[1] *(۲۰۲۲)* زنانه‌شدن مهاجرت از ایران از سال ۱۹۷۹ را مطالعه می‌کند و به بررسی این‌که چگونه الگوی مهاجرت زنان ایرانی طی ۵۰ سال اخیر دچار تغییر و تحولات عظیمی شده‌است می‌پردازد. روش بکار رفته در این پژوهش برای بررسی انگیزه زنان برای مهاجرت روش مصاحبه است. نتایج حاصل نشان می‌دهد علاوه بر شرایط اقتصادی، اجتماعی، سیاسی، خانوادگی، مشکلات مربوط به عدم دسترسی به اشتغال و آموزش و بهداشت، رعایت نکردن حقوق اولیه بشر، عدم حمایت درست و مثبت دولت باعث تقویت بیش از پیش انگیزه زنان به مهاجرت می‌شود. از طرفی عوامل کششی یا همان جاذبه که در کشورهای مقصد وجود دارد انگیزه این زنان ماهر و تحصیل‌کرده را برای مهاجرت بیشتر کرده و همین موضوع باعث سود بردن کشورهای مهاجرپذیر می‌شود.

یوللّه[2] (۲۰۲۳)در مقاله‌ای به بررسی جهانی‌شدن مهاجرت و برابری جنسیتی به‌صورت کیفی پرداخته‌اند. در این مقاله بیان می‌شود تحرک‌های برون‌مرزی و روابط بین‌الملل روز به روز درحال افزایش است و این یک محرکه مثبت برای زنانی است که در کشورهایی با قواعد و سنت‌های مردسالارانه زندگی می‌کنند، زیرا برابری جنسیتی که بیش از پیش در این کشورها قوت می‌گیرد، فرصتی برای زنان به‌منظور پیداکردن فرصت شغلی و تحصیلی بهتر است. طبق نتایج حاصل، با وجود زنانه‌شدن مهاجرت که ناشی از جهانی‌شدن مهاجرت است، زنان را در شمال و به‌ویژه جنوب جهان با چالش‌هایی مواجه کرده‌است، زیرا بسیاری از زنان که در زندگی خانوادگی دچار مشکل شدند و فرزندان خود را در کشور مبداء برای پیدا کردن شغل مناسب در کشور دیگر تنها گذاشته‌اند و به‌دلیل حمایت بسیار کمی که از آنها به عنوان مهاجر صورت می‌گیرد، مورد آزار و اذیت جنسی قرار می‌گیرند.

۴. ارائه مدل و روش شناسی پژوهش

در این مطالعه جهت بررسی عوامل مؤثر بر مهاجرت زنان از ایران با تأکید بر شاخص فلاکت و کنترل فساد، از روش گشتاورهای تعمیم‌یافته دو مرحله‌ای برای برآورد معادله (۱) استفاده شده است. این معادله براساس نظریه جاذبه دافعه لی و از مطالعات صورت‌گرفته پیشین و شرایط اقتصادی و وضعیت حاکم بر بازار کار زنان در ایران اخذ گردیده است. داده‌های این پژوهش از مرکز آمار ایران، بانک جهانی، سازمان بین‌المللی مهاجرت و سازمان ملل استخراج شده است.

[1] Bavili
[2] Ullah et al

$$\text{feim}_{it} = \alpha + \beta_1\, \text{feim}_{it-1} + \beta_2\, \text{ifpr}_{it} + \beta_3\, \text{imiser}_{it} + \beta_4 \text{corrupt}_{it} + \beta_5\, \text{ngdpg}_{it} + \beta_6\, \text{npergdp}_{it} + \varepsilon_{it} \quad (۱)$$

که در آن:

feim_{it} : متغیر وابسته؛ مهاجرت زنان از ایران به کشورهای منتخب[۱] به هزار نفر

feim_{it-1}: وقفه متغیر وابسته است که به عنوان متغیر توضیحی نشانگر وجود شبکه مهاجرتی وارد مدل شده است. زیرا، شبکه‌های مهاجرتی بر انگیزه‌های مهاجران مالی و تصمیمات آنان و بر سازگاری قبول شرایط زندگی و شرایط کار اثرگذار است *(Portes and Bach, 1985)*. هم‌چنین، شبکه مهاجرت را می‌توان به عنوان فرایندی از ساخت شبکه که به نوبه خود بستگی به روابط اجتماعی دارد مرتبط دانست. شبکه مهاجرتی شکلی از سرمایه اجتماعی هستند که کارکردهای آن بدین شرح است: ۱) منبع کنترل اجتماعی، ۲) منبع حمایت خانوادگی و ۳) منبعی از مزایای شبکه‌های فراخانوادگی هستند. اقتصاددانان فمنیست اظهار می‌دارند که شبکه‌های ارتباطی هم برای زنان و هم برای مردان اهمیت دارند هرچند ضرورتاً شبکه آنان مشابه نیست. بنابراین، در این مطالعه متغیر مهاجرت دوره قبل به عنوان شاخصی برای شبکه‌های ارتباطی در نظر گرفته شد.

ifpr_{jt}: نرخ مشارکت زنان در ایران به درصد که پایین بودن آن سبب مهاجرت و بهبود آن سبب کاهش مهاجرت می‌شود.

imiser_{jt}: شاخص فلاکت در ایران که جمع تورم و بیکاری و به درصد است انتظار می‌رود که به عنوان دافعه در مبداء سبب مهاجرت زنان شود. شاخص فلاکت در ایران که بیشتر تحت تأثیر تورم لجام گسیخته سال‌های اخیر است بر کاهش قدرت خرید پول ناشی از تورم تأثیر قابل توجهی داشته است. البته چون قدرت اقشار مختلف، برای جبران کاهش قدرت خرید متفاوت است آسیب‌پذیری آنان نیز از وضعیت موجود متفاوت خواهد بود. زنان به دلیل نرخ بیکاری بالای آنان و حضور کمتر در بازار کار و نوع مشاغلی که در اختیار دارند از آسیب‌پذیرترین اقشار محسوب می شوند.

corrupt_{jt}: شاخص کنترل فساد در ایران است که انتظار می‌رود کنترل آن، تأثیر منفی بر مهاجرت زنان داشته باشد. به عبارتی یکی از عوامل رانش افراد از موطن مادری وجود فساد گسترده است که در صورت کنترل می‌تواند اثر منفی بر مهاجرت داشته باشد.

npergdp_{ijt} : نسبت رشد اقتصادی کشور مقصد مهاجرت زنان به رشد اقتصادی ایران است که نشان از اختلاف شرایط اقتصادی، مدیریتی و اجتماعی ایران و سایر کشورهای مورد مطالعه است.

---

[۱] – این کشورها شامل امریکا، کانادا، آلمان، استرالیا، فرانسه، ایتالیا، فلسطین اشغالی، اتریش، سوئد، سویس، دانمارک، بلژیک، نروژ، اسپانیا، هلند و فنلاند برحسب مقصد جاذب زنان بوده است.

انتظار بر این است که هرچه این نسبت بزرگتر باشد جاذبه بیشتری برای مهاجرت در مفهوم عام آن وجود داشته باشد. از این‌رو علامت انتظاری این متغیر بر مهاجرت زنان مثبت است.

$\mathrm{npergdp}_{ijt}$: نسبت درآمد کشور مقصد مهاجرت به درآمد سرانه در ایران که با توجه به نسبت‌های بزرگتر از یک می‌تواند به عنوان شاخصی جهت جاذبه در مقصد مد نظر قرار گیرد و هم‌چنین این نسبت تفاوت در وضعیت رفاهی در دو کشور مبداء و مقصد را نشان می‌دهد که انتظار بر علامت مثبت و معنی دار است. یعنی، هر چه این نسبت بزرگتر باشد و به عبارتی سطح رفاهی کشورها مقصد نسبت به مبداء بزرگتر باشد جاذبه مقصد و دافعه مبداء قوی‌تر است.

i کشور مقصد مهاجرت زنان ایرانی، j ایران و t زمان است.

۵. توصیف داده‌ای

۵-۱. روند مهاجرت زنان از ایران

در جدول ۱ سهم زنان مهاجر ایرانی به کشورهای مقصد مهاجرت آورده شده است. طبق جدول، کشورهای آمریکا، کانادا و آلمان جذاب‌ترین کشورهای مقصد مهاجرت زنان ایرانی بوده‌اند.

جدول ۱: سهم زنان مهاجر ایرانی از کل مهاجران زن به کشورهای منتخب مقصد مهاجرتی در بازه‌ی پنجساله (منبع: محاسبات پژوهش براساس داده‌های سازمان ملل)

سال	۱۹۹۰	۱۹۹۵	۲۰۰۰	۲۰۰۵	۲۰۱۰	۲۰۱۵	۲۰۲۰
امریکا	۴۱.۱۰	۴۰.۴۸	۴۰.۳۴	۳۹.۵۰	۴۱.۶۷	۳۵.۴۸	۳۶.۴۶
آلمان	۱۴.۵۷	۱۴.۴۴	۱۴.۴۴	۱۳.۵۴	۱۱.۷۹	۱۰.۰۴	۱۲.۳۸
استرالیا	۳.۶۰	۳.۳۱	۳.۱۶	۳.۶۹	۴.۲۹	۳.۶۵	۶.۵۸
نروژ	۰.۷۹	۰.۹۷	۱.۱۸	۱.۴۸	۱.۴۶	۱.۲۴	۱.۶۹
سوئد	۸.۱۵	۸.۱۲	۷.۵۶	۷.۴۰	۷.۰۹	۶.۰۶	۷.۳۲
اسپانیا	۰.۳۲	۰.۳۱	۰.۴۲	۰.۴۹	۰.۴۸	۰.۴۰	۰.۶۶
اتریش	۱.۶۷	۱.۵۴	۱.۴۶	۱.۵۱	۱.۴۶	۱.۲۴	۲.۰۲
بلژیک	۰.۵۹	۰.۴۲	۰.۲۸	۰.۵۸	۰.۹۴	۰.۸۰	۱.۰۵
فرانسه	۴.۷۳	۴.۱۴	۳.۷۴	۲.۸۸	۲.۵۵	۲.۱۸	۲.۴۹
دانمارک	۱.۱۵	۱.۳۲	۱.۴۶	۱.۴۴	۱.۲۶	۱.۰۷	۱.۴۳
هلند	۰.۹۴	۱.۹۱	۲.۶۸	۳.۰۷	۲.۸۶	۲.۴۳	۳.۱۴
سوئیس	۰.۹۱	۰.۸۵	۰.۸۱	۰.۸۹	۰.۹۲	۰.۷۹	۱.۱۹
فلسطین اشغالی	۱۰.۸۷	۹.۸۴	۸.۵۹	۷.۶۹	۶.۵۵	۵.۵۷	۵.۱۳
فنلاند	۰.۰۸	۰.۱۶	۰.۲۱	۰.۳۶	۰.۴۲	۰.۳۶	۰.۶۵
کانادا	۶.۸۰	۹.۹۲	۱۲.۴۲	۱۳.۹۷	۱۴.۶۹	۱۲.۵۱	۱۶.۱۱
ایتالیا	۳.۷۴	۲.۲۷	۱.۲۴	۱.۵۰	۱.۵۷	۱.۳۴	۱.۷۰

در نمودار ۱، ترکیب جنسیتی مهاجرت در بازه‌های پنجساله ۱۹۹۰ تا ۲۰۲۰ آورده شده است. همان‌طور که ملاحظه می‌شود سهم زنان از مهاجرت از ۴۲.۶ درصد در سال ۱۹۹۰ به ۴۶.۸۹ درصد در سال ۲۰۲۰ افزایش یافته است.

نمودار ۱. سهم زنان و مردان ایرانی از کل مهاجرت در بازه پنجساله (منبع: یافته‌های پژوهش)

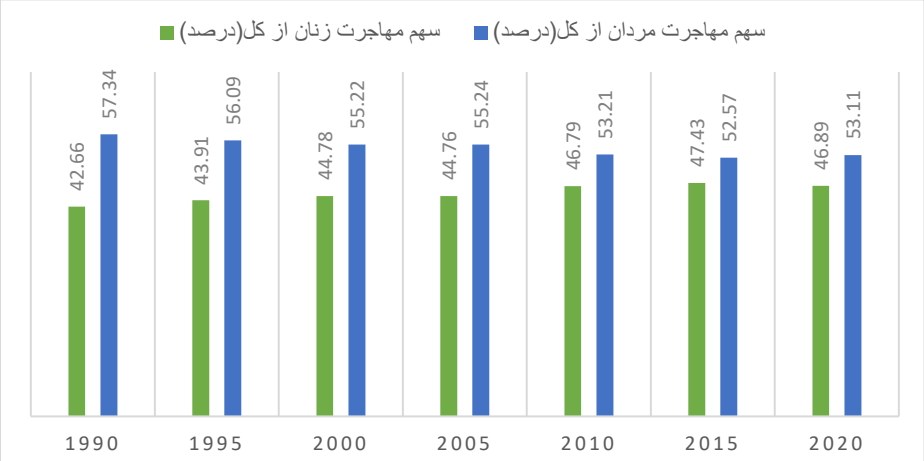

جدول۲. مهاجران ایرانی به کشورهای منتخب مقصد مهاجرت به تفکیک جنسیت در بازه‌ی پنجساله (۲۰۲۰-۱۹۹۰)

(منبع: محاسبات پژوهش)

سال	۱۹۹۰	۱۹۹۵	۲۰۰۰	۲۰۰۵	۲۰۱۰	۲۰۱۵	۲۰۲۰
مهاجران زن	۲۲۲۳۳۶	۲۶۶۹۲۹	۳۰۹۴۶۷	۳۴۰۰۱۵	۳۹۸۳۷۴	۴۶۷۸۵۵	۵۱۱۲۳۹
سهم از کل (درصد)	۴۲.۶۶	۴۳.۹۱	۴۴.۷۸	۴۴.۷۶	۴۶.۷۹	۴۷.۴۳	۴۶.۸۹
مهاجران مرد	۲۹۸۹۰۲	۳۴۰۹۹۷	۳۸۱۶۸۴	۴۱۹۶۸۴	۴۵۲۹۵۱	۵۱۸۴۵۷	۵۷۸۹۵۷
سهم از کل (درصد)	۵۷.۳۴	۵۶.۰۹	۵۵.۲۲	۵۵.۲۴	۵۳.۲۱	۵۲.۵۷	۵۳.۱۱
کل مهاجرین	۵۲۱۲۳۸	۶۰۷۹۲۶	۶۹۱۱۵۱	۷۵۹۶۹۹	۸۵۱۳۲۵	۹۸۶۳۱۲	۱۰۹۰۱۹۶
نسبت مهاجران زن به مرد	۷۴.۳۸	۷۸.۲۸	۸۱.۰۸	۸۱.۰۲	۸۷.۹۵	۹۰.۲۴	۸۸.۳۰

براساس جدول ۲ در یک بازه ۲۰ ساله تعداد مهاجران ایرانی در کشورهای منتخب مورد بررسی افزایش یافته است و از ۵۲۱۲۳۸ نفر در سال ۱۹۹۰ به ۱۰۹۰۱۹۶ نفر در سال ۲۰۲۰ رسیده است. تعداد زنان در این بازه ۲/۳۴ برابر شده و سهم آنان از کل مهاجران از ۴۲/۶۶ درصد به ۴۶/۸۹ درصد رسیده است. هم‌چنین در سال ۱۹۹۰ به ازای هر ۱۰۰ مهاجر مرد ۷۴ مهاجر زن وجود داشته است.

درحالی که در سال ۲۰۲۰ به ازای هر ۱۰۰ مهاجر مرد این عدد به ۸۷ زن رسیده است و این خود نشان از روند رو به افزایش حضور زنان در کشور مقصد مهاجرت است.

۲-۵. شاخص فلاکت در ایران و کشورهای منتخب

یکی از شاخص‌های مهم در زمینه مهاجرت هم در کشور مبداء و هم در کشور مقصد شاخص فلاکت است. این شاخص از جمع نرخ بیکاری و تورم بدست می‌آید و نشان دهنده سیمای اقتصادی هر کشور است. زیرا اگر در کشوری قدرت خرید مردم کاهش پیدا کند و اشتغال متناسب با میزان تحصیل و مهارت آنها فراهم نشود باعث افزایش انگیزه افراد برای کوچ کردن از سرزمین مادری به سمت کشورهایی با توان اقتصادی بالاتر می‌شود تا بتوانند سطح زندگی بهتری از نظر مادی و شغلی داشته باشند(آقازاده،۱۴۰۲). در جدول ۳ داده‌های یکی از متغیرهای اثرگذار در مهاجرت‌های بین‌المللی زنان یعنی شاخص فلاکت ارائه شده است.

جدول۳. شاخص فلاکت در ایران و کشورهای منتخب مقصد مهاجرتی در بازه پنجساله(۲۰۲۰-۲۰۰۰)

(منبع: محاسبات پژوهش)

سال	۲۰۰۰	۲۰۰۵	۲۰۱۰	۲۰۱۵	۲۰۲۰
استرالیا	۱۰.۷۴	۷.۷۲	۸.۱۳	۷.۵۶	۷.۳۱
اتریش	۷.۰۳	۷.۹۳	۶.۶۳	۶.۶۲	۶.۷۴
بلژیک	۹.۱۳	۱۱.۲۲	۱۰.۴۸	۹.۰۴	۶.۲۹
کانادا	۹.۵۵	۸.۹۷	۹.۸۴	۸.۰۴	۱۰.۱۸
دانمارک	۷.۳۸	۶.۶۵	۱۰.۰۶	۶.۷۳	۶.۰۶
فنلاند	۱۴.۱۷	۹.۰۰	۹.۵۷	۹.۱۷	۸.۰۵
فرانسه	۱۱.۹۰	۱۰.۲۴	۱۰.۴۰	۱۰.۳۹	۸.۴۹
آلمان	۹.۳۶	۱۲.۷۲	۸.۰۸	۵.۱۳	۴.۰۰
فلسطین اشغالی	۱۲.۱۳	۱۲.۶۵	۱۱.۱۷	۴.۶۵	۳.۷۲
ایتالیا	۱۳.۳۷	۹.۷۲	۹.۸۹	۱۱.۹۴	۹.۰۲
هلند	۵.۰۹	۷.۵۶	۶.۲۷	۷.۴۷	۵.۷۱
نروژ	۶.۵۵	۵.۹۱	۵.۹۴	۶.۴۷	۵.۷۱
اسپانیا	۱۷.۲۲	۱۲.۵۲	۲۱.۶۶	۲۱.۵۶	۱۵.۲۱
سوئد	۶.۳۷	۷.۹۴	۹.۷۷	۷.۳۸	۸.۷۹
سوئیس	۴.۲۲	۵.۶۱	۵.۵۰	۳.۶۶	۴.۰۹
آمریکا	۷.۳۷	۸.۴۷	۱۱.۲۷	۵.۴۰	۹.۲۸
ایران	۲۶.۰۶	۲۵.۲۴	۲۳.۷۷	۲۳.۶۵	۴۰.۲۸

در سال‌های مورد بررسی شاخص فلاکت در ایران بیش از کشورهای مقصد مهاجرت زنان ایرانی بوده است. طبق ارقام این جدول، همواره سوئیس دارای کمترین میزان شاخص فلاکت بوده‌است در حالی‌که شاخص فلاکت در ایران از ۲۷ درصد در سال ۲۰۰۰ به ۴۶ درصد در سال ۲۰۲۰ افزایش داشته است.

۳-۵. شاخص فساد در ایران و کشورهای منتخب

شاخص کنترل فساد یکی از متغیرهای مؤثر بر مهاجرت است که در جدول ۴ این شاخص برای کشور ایران و کشورهای مقصد زنان ایرانی ارائه شده است. براساس داده‌های این جدول وضعیت کنترل فساد در ایران نه تنها در یک روند نزولی قرار دارد بلکه نسبت به همه کشورهای منتخب مقصد مهاجرت زنان ایرانی از شرایط مطلوبی برخوردار نیست.

جدول۴: شاخص کنترل فساد در ایران و کشورهای منتخب مقصد مهاجرتی در بازه پنج ساله(۲۰۲۰-۲۰۰۰)

(منبع: بانک جهانی)

سال	۲۰۰۰	۲۰۰۵	۲۰۱۰	۲۰۱۵	۲۰۲۰
استرالیا	۹۳.۶۲	۹۵.۶۱	۹۵.۲۴	۹۴.۷۶	۹۳.۸۱
اتریش	۹۲.۵۵	۹۵.۱۲	۹۱.۹۰	۹۰.۴۸	۹۰.۹۵
بلژیک	۹۰.۴۳	۹۰.۲۴	۹۰.۰۰	۹۰.۹۵	۹۰.۰۰
کانادا	۹۵.۲۱	۹۳.۶۶	۹۶.۱۹	۹۵.۲۴	۹۱.۹۰
دانمارک	۹۹.۴۷	۹۹.۰۲	۱۰۰.۰۰	۹۸.۵۷	۱۰۰.۰۰
فنلاند	۱۰۰.۰۰	۱۰۰.۰۰	۹۸.۱۰	۹۹.۵۲	۹۹.۵۲
فرانسه	۸۸.۸۳	۸۹.۷۶	۹۰.۹۵	۸۷.۶۲	۸۳.۸۱
آلمان	۹۳.۰۹	۹۴.۱۵	۹۳.۳۳	۹۳.۳۳	۹۵.۲۴
فلسطین اشغالی	۸۲.۹۸	۷۸.۵۴	۷۳.۸۱	۷۸.۵۷	۶۸.۱۰
ایتالیا	۷۵.۰۰	۶۷.۸۰	۶۴.۲۹	۵۷.۱۴	۶۷.۱۴
هلند	۹۶.۸۱	۹۶.۱۰	۹۷.۶۲	۹۴.۲۹	۹۶.۱۹
نروژ	۹۶.۲۸	۹۶.۵۹	۹۷.۱۴	۹۹.۰۵	۹۷.۶۲
اسپانیا	۸۹.۳۶	۸۸.۷۸	۸۳.۸۱	۷۱.۹۰	۷۵.۷۱
سوئد	۹۸.۹۴	۹۷.۵۶	۹۹.۰۵	۹۸.۱۰	۹۸.۱۰
سوئیس	۹۴.۶۸	۹۷.۰۷	۹۶.۶۷	۹۷.۶۲	۹۷.۱۴
آمریکا	۹۲.۰۲	۹۱.۷۱	۸۴.۷۶	۸۹.۵۲	۸۱.۹۰
ایران	۴۴.۱۵	۴۰.۴۹	۱۷.۶۲	۳۰.۹۵	۱۴.۲۹

طبق جدول دو کشور دانمارک و فنلاند دارای بهترین وضعیت بوده و شاخص کنترل فساد آنها صد و یا خیلی نزدیک به آن بوده است. در حالی‌که ایران از عدد ۴۴.۱۵ در سال ۲۰۰۰ به ۱۴.۳ تنزل یافت. طبق شاه‌آبادی و همکاران(۲۰۰۶) کوچک شدن منطقی دولت و کاهش مداخله آن در امور مردم می‌تواند موجب ایجاد بخش خصوصی کارا در جامعه شده و علاوه بر قرار گرفتن متخصصان و نخبگان در جایگاه حقیقی خود، باعث قانونمند و ضابطه‌مند شدن امورکشور و کاهش فساد در جامعه و دولت شده و به علاقه‌مند شدن متخصصان به کشور و ماندگاری آنها کمک خواهد کرد.

۴-۵. بررسی نرخ مشارکت زنان در ایران و کشورهای منتخب مهاجرت زنان

نرخ مشارکت زنان در ایران در سال‌های ۲۰۰۰ تا ۲۰۲۰ در نمودار ۲ و نرخ مشارکت زنان در کشورهای منتخب مقصد مهاجرت آنان در جدول ۵ ارائه شده است. براساس این نمودار و جدول، نرخ مشارکت زنان با افت و خیز کم از ۱۱ درصد در سال ۲۰۰۰ به ۱۴درصد در سال ۲۰۲۰ رسیده است. هم‌چنین، نرخ مشارکت زنان در ایران اختلاف قابل ملاحظه‌ای با کشورهای مقصد مهاجرت زنان ایرانی دارد.

جدول۵: نرخ مشارکت زنان در ایران و کشورهای منتخب مقصد مهاجرتی در بازه پنجساله(۲۰۲۰-۲۰۰۰)
(منبع: مرکز آمار ایران، بانک جهانی)

سال	۲۰۰۰	۲۰۰۵	۲۰۱۰	۲۰۱۵	۲۰۲۰
استرالیا	۵۴.۵۲	۵۶.۹۹	۵۸.۶۴	۵۹.۱۲	۶۰.۲۱
اتریش	۴۹.۴۲	۵۱.۴۴	۵۴.۲۷	۵۵.۴۶	۵۵.۹
بلژیک	۴۳.۶۵	۴۵.۶۹	۴۷.۷۱	۴۸.۰۱	۴۹.۳۳
کانادا	۵۹.۴	۶۱.۶۶	۶۲.۳۹	۶۱.۴۷	۵۹.۸۱
دانمارک	۶۰.۲۲	۶۰.۳۹	۵۸.۸۵	۵۶.۷۳	۵۷.۷۵
فنلاند	۵۰.۱۱	۴۷.۶۸	۴۷.۵۹	۴۸.۴۳	۴۷.۹
فرانسه	۴۹.۰۸	۵۰.۳۶	۵۱.۳۷	۵۱.۶۳	۵.۶۳
آلمان	۴۸.۸۶	۵۱.۱	۵۳.۰۶	۵۴.۷۱	۵۵.۵۴
فلسطین اشغالی	۵۳.۴۹	۵۵.۲۸	۵۷.۴۷	۶۰.۱۵	۵۹.۴۴
ایتالیا	۳۵.۶۷	۳۸.۰۷	۳۸.۱۷	۳۹.۷۷	۳۹.۸۴
هلند	۵۴.۱۴	۵۵.۶۲	۵۸.۷	۵۸.۸	۵۹.۸۸
نروژ	۶۹.۲۱	۶۸.۵۲	۶۸.۶۴	۶۲.۲۵	۶۲
اسپانیا	۴۰.۷	۴۶.۴۹	۵۲.۱۶	۵۳.۱۲	۵۱.۶۲
سوئد	۵۶.۴۶	۵۸.۷۷	۶۷.۱۱	۶۹.۵	۷۰.۳۹
سوئیس	۵۷.۶۳	۵۹.۳۴	۵۹.۹۸	۶۲.۲۸	۶۲.۵۱
آمریکا	۵۹.۹۴	۵۹.۲۹	۵۸.۶۲	۵۶.۶۸	۵۶.۲
ایران	۱۱.۳۱	۱۷	۱۴.۱	۱۳.۳	۱۴.۱

نمودار۲: نرخ مشارکت زنان در ایران در سال‌های ۲۰۰۰ تا ۲۰۲۰(منبع: یافته‌های پژوهش)

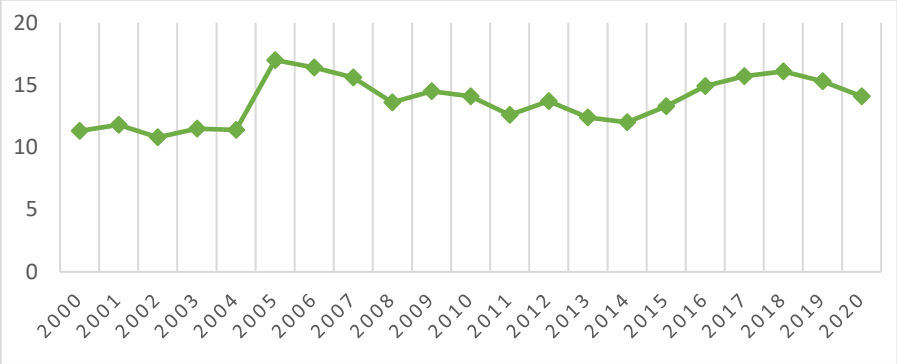

۶. برآورد مدل و ارائه یافته‌ها

برای برآورد معادله ۱ از برآوردگر پویای روش گشتاورهای تعمیم‌یافته (GMM) استفاده شده که توسط بلوندل و باند[1] (۱۹۹۸) پیشنهاد شده است. این روش یکی از پرکاربردترین تکنیک‌های اقتصادسنجی است که هم در برآورد مقطعی و هم در برآورد داده‌های تابلویی مورد استفاده قرار می‌گیرد. به کار بردن این روش مزیت‌هایی مانند لحاظ کردن ناهمسانی فردی و اطلاعات بیشتر، حذف تورش‌های موجود در رگرسیون‌های مقطعی را دارد که نتیجه آن تخمین‌های دقیق‌تر، با کارایی بالاتر و هم‌خطی کمتر است. نتایج حال از برآورد در جدول ۶ ارائه شده است.

در تخمین مدل به روش گشتاورهای تعمیم‌یافته، به دلیل حضور متغیر تصادفی وقفه متغیر وابسته در سمت راست معادله، از متغیرهای ابزاری در تخمین استفاده می‌شود که برای بررسی معتبر بودن ماتریس ابزارها از آزمون سارگان استفاده شده است. این آزمون که برای اعتبارسنجی متغیرهای ابزاری طراحی شده است نشان‌دهنده عدم همبستگی متغیرهای ابزاری با جزء خطای مدل است. در واقع می‌توان گفت در این آزمون، فرضیه صفر حاکی از عدم همبستگی ابزارها با اجزای اختلال است. به عبارتی، متغیرهای ابزاری استفاده شده در مدل معتبر است. در این برآورد چون مقدار احتمال آماره آزمون سارگان برابر۰/۹۹ است، در نتیجه ابزارهای مورد استفاده برای تخمین مدل از اعتبار لازم برخوردار هستند. هم‌چنین، با توجه به نتایج آزمون خودهمبستگی آرلانو – باند، همبستگی بین جملات اختلال از مرتبه دوم و بالاتر نیست، بنابراین روش گشتاور تعمیم‌یافته تابلویی روش مناسبی برای برآورد مدل تجربی تحقیق بوده است.

[1] - Blundell & Bond

جدول ۶. نتایج برآورد الگوی پژوهش با روش گشتاورهای تعمیم‌یافته دو مرحله‌ای
(منبع: یافته‌های پژوهش با نرم‌افزار stata 17)

Feimm متغیر وابسته: مهاجرت زنان از ایران			
متغیرهای توضیحی	ضرایب	آماره	احتمال
Feimm(-1) وقفه متغیر وابسته	۰/۸۲۱۵	۱۸/۲۰	۰/۰۰۰۰
ifpr نرخ مشارکت زنان در ایران	-۱۱/۲۱۸	۷/۰۰	۰/۰۰۰۰
imiser شاخص فلاکت در ایران	۴/۹۰۳	۳/۴۷	۰/۰۰۰۰
corruption شاخص کنترل فساد در ایران	-۱۳/۱۷۱	-۳۰/۹۹	۰/۰۰۰۰
Ngdpg نسبت رشد اقتصادی کشور مقصد به رشد اقتصادی ایران	۱۳/۳۹۱	۳/۴۹۹	۰/۰۰۰۰
Npergdp نسبت درآمد سرانه کشور مقصد به درآمد سرانه در ایران	۰/۳۸۱۶	۱/۷۵۸	۰/۰۰۰۰
عرض از مبداء	-۲۱۲/۹۹۵	-۴/۰۳	۰/۰۰۰۰
آماره سارگان		۸/۹۷۶	۰/۹۹۹۹
آزمون آرلانو - باند ((AR(2))		-۱/۵۹۶۹	۰/۱۱۰۳
آزمون والد (کای مربع)		۴۹/۰۸۴	۰/۰۰۰۰

در جدول ۷ آزمون هم‌انباشتگی متغیرها پانل آورده شد. فرضیه صفر در آزمون هم‌انباشتگی، مبنی بر عدم وجود هم‌انباشتگی و فرضیه مقابل مبنی بر وجود هم‌انباشتگی می‌باشد.

جدول ۷. آزمون هم‌انباشتگی میان متغیرها(منبع: یافته‌های پژوهش با نرم‌افزار stata 17)

آزمون هم‌انباشتگی	آماره	احتمال
آزمون کائو (براساس دیکی فولر تعدیل یافته)	۲/۲۳۱۶	۰/۰۱۲۸
آزمون پدرونی (بر اساس فلیپس پرون تعدیل یافته)	۵/۱۴۲۳	۰/۰۰۰
آزمون وسترلاند	-۱/۳۳۸۲	۰/۰۹۰

منبع: یافته‌های پژوهش حاضر

بر اساس نتایج آزمون‌های کائو، پدرونی و وسترلاند، در همه پانل‌ها میان متغیرها هم‌انباشتگی وجود دارد و مشکل رگرسیون کاذب وجود ندارد.

طبق برآورد، لگاریتم وقفه اول مهاجرت زنان تأثیر مثبت و معنی‌داری بر مهاجرت آنان در دوره بعد داشته است. به عبارت دیگر وجود یک ارتباط فراگیر و گسترده و شکل‌گیری شبکه مهاجرتی بین افراد داخل و خارج کشور از طرق مختلف مانند شبکه‌های اجتماعی، ایمیل و آگاهی از شرایط

اقتصادی، اجتماعی، بازار کار و تحصیل موجب می‌شود انگیزه مهاجرت زنان داخل کشور به کشورهای توسعه‌یافته در سال‌های بعد افزایش یابد.

نرخ مشارکت زنان از عوامل مهم در ماندگاری یا خروج زنان از کشور به سوی کشورهایی است که در آن بتوانند به اتکای فعالیت در بازارکار به استقلال مالی دست یابند، است. علامت منفی و معنی‌دار این نرخ بر کاهش مهاجرت آنان، یک هشدار سیاستی به همراه دارد و آن این است که جهت ماندگاری زنان در ایران باید به وضعیت بازار کار و مشکلات نهادی در آن که سبب می‌شود این نرخ در یک بازه ۴۰ ساله تغییر چندانی نداشته باشد توجه ویژه‌ای شود. با مشاهده جدول ۵، نرخ مشارکت زنان اختلاف قابل توجهی با نرخ مشارکت زنان در کشورهای دیگر دارد. این نرخ حتی از کشور ترکیه نیز پایین‌تر است.

شاخص فلاکت اثر مثبت و معنی‌داری بر میزان مهاجرت زنان دارد. این شاخص از دو کانال تورم و بیکاری آثار مخربی بر سطح زندگی افراد می‌گذارد. با وجود تورم قدرت خرید و در نتیجه سطح رفاه مردم کاهش می‌یابد و با وجود بیکاری، جو ناامیدی از شرایط اقتصادی و اجتماعی بالا می‌رود که خود به نارضایتی از شرایط موجود منجر می‌شود. طبق برآورد انتظار داریم به ازای هر یک درصد افزایش شاخص فلاکت با فرض ثبات سایر شرایط، به‌طور میانگین مهاجرت زنان معادل ۴.۹۰۳ نفر افزایش یابد.

کنترل فساد تأثیری منفی و معنی‌دار بر مهاجرت زنان داشته است این اثر منفی در مطالعه مفتخری و همکاران(۱۴۰۰) برای مهاجرت نخبگان دیده شده است. زیرا، فساد به‌مثابه نیرویی است که به عملکرد مناسب بازارها آسیب رسانده و سیستم بازار را مختل می‌کند و از این رهگذر موجبات کاهش رشد اقتصادی را فراهم می‌آورد. عواملی چون کیفیت بد قوانین و مقررات، دیوان‌سالاری ناکارآمد، ناکارایی نظام قضایی، فقدان حاکمیت قانون و ... عوامل فسادزا هستند که عمدتاً در کشورهای توسعه‌نیافته شایع است. فساد در جنبه‌های مختلف سبب هدایت غیر بهینه نخبگان جامعه میان کارآفرینی و رانت‌جویی شده که خود عامل مهاجرت قشر نخبگان جامعه است. از این رو کنترل فساد در هر جامعه‌ای باعث ایجاد شرایطی با ثبات اقتصادی، سیاسی، اجتماعی جهت جلوگیری از مهاجرت نخبگان به کشورهای دیگر می‌شود (مفتخری و همکاران، ۱۴۰۰).

رشد اقتصادی نمادی از متغیرهای بنیادین جامعه هم‌چون شرایط اقتصاد کلان، اندازه دولت، توزیع درآمد، مردم‌سالاری، اعتماد، فساد، رانت‌جویی است. در واقع می‌توان گفت رشد اقتصادی پایین و حتی منفی در کشورهای در حال توسعه یکی از عوامل دافعه برای این کشورهای مهاجر فرست محسوب می‌شود(مفتخری و همکاران، ۱۴۰۰). در این مطالعه نسبت رشد اقتصادی کشور مقصد مهاجرت زنان به رشد اقتصادی ایران نشان از اختلاف شرایط اقتصادی، مدیریتی و اجتماعی بین

سایر کشورهای مورد مطالعه با ایران است. اثر مثبت و معنی‌دار این متغیر نشان می‌دهد که هر چه شکاف بین سایر کشورها با ایران بیشتر شود خروج بیشتر زنان از کشور مورد انتظار است. طبق برآورد انتظار داریم به ازای هر یک واحد افزایش این نسبت با فرض ثبات سایر شرایط، به‌طور میانگین مهاجرت زنان حدود ۱۳۴۹۰ نفر افزایش یابد.

درآمد سرانه طبق نظر کارکردگرایان از عوامل اصلی مهاجرت می‌باشد. نسبت درآمد سرانه کشور مقصد به درآمد سرانه در ایران نشان از شکاف رفاه اقتصادی بین ایران و کشورهای مقصد مهاجرت دارد. هرچه این عدد بزرگتر باشد نشان از فاصله رفاهی بین دو کشور است که به عنوان عامل جاذبه در مقصد و دافعه در مبداء عمل می کند. ضریب مثبت و معنی‌دار نشان از آن دارد که هر چه نسبت درآمد سرانه کشورهای مقصد مهاجرت از درآمد سرانه ایران بیشتر باشد انتظار مهاجرت زنان در ایران بالاتر خواهد بود. طبق برآورد انتظار داریم به ازای هر یک واحد افزایش این نسبت با فرض ثبات سایر شرایط، به‌طور میانگین مهاجرت زنان حدود ۳۸۰ نفر افزایش یابد.

۷. نتیجه‌گیری

مردم اغلب مهاجرت را پدیده سال‌های اخیر می‌دانند. درحالی‌که، مهاجرت از ویژگی‌های بشر بوده است و برای قرن‌ها انسان‌ها همیشه به صورت گروهی و فردی برای رهایی از جنگ و درگیری، برای فرار از گرسنگی و فقر، برای یافتن فرصت‌های جدید مهاجرت کرده‌اند (*Anltha & Pearson, 2013*) . مهاجرت بین‌المللی یک امر جهانی است. پدیده‌ای که از نظر دامنه، پیچیدگی و تأثیر آن در کشور مبداء و مقصد رو به رشد است. اغلب تصور بر این است که مهاجرت یک پدیده خنثی به لحاظ جنسیتی است، حال آنکه مهاجرت در حقیقت پدیده‌ای جنسیت محور است. زنان و مردان به دلایل مختلفی مهاجرت می‌کنند، از کانال‌های متفاوتی برای مهاجرت استفاده می‌کنند، نقش‌های متفاوتی را نیز در فرایند مهاجرت ایفا می‌کنند و از تجربه‌های متفاوتی نیز برخوردارند، زیرا نقش‌ها، روابط و نابرابری‌های جنسیتی، فرایند مهاجرت را تحت تأثیر قرار می‌دهد و آنها تعیین می‌کنند چه کسانی مهاجرت کنند و چرا و چگونه تصمیم به مهاجرت بگیرند (اسمعیلی، ۱۳۸۸). با این حال، علی‌رغم اهمیت ابعاد جنسیتی مهاجرت و نقش زنان در فرایند مهاجرتی، عدم توجه کلی به جنسیت در بیشتر مطالعات مهاجرتی هنوز وجود دارد.

در سال های اخیرمهاجرت زنان همواره یکی از مولفه‌های مهم مهاجرت بین‌المللی بوده‌اند. امروزه اصطلاح "زنانه شدن مهاجرت" رایج شده است. قبل از دهه ۱۹۷۰ و ۱۹۸۰، محققان در بررسی خود زنان مهاجر را مدنظر قرار نداده بودند. برای اولین بار،در اوایل دهه۱۹۷۰،عبارت «مرد و خانواده‌هایشان» که نشان از «مهاجران مرد و همسران و فرزندانشان» بود، تعداد زنان مهاجر بین‌المللی را نشان داد بوید و گری *(Boyd and Grieco,2003)*. در واقع در گذشته، زنان اغلب به

عنوان اعضای خانواده و وابسته به سایر مهاجران به طور رسمی مهاجرت می‌کردند، در حالی که اکنون زنان بیشتری به طور مستقل در جستجوی فرصت‌ها و زندگی بهتر مهاجرت می‌کنند.

با توجه به مهاجرت رو به افزایش زنان، این مطالعه گامی بود در جهت شناسایی برخی از عوامل مؤثر بر مهاجرت بین‌المللی زنان از ایران. طبق نتایج حاصل از برآورد مدل تحقیق به روش گشتاورهای تعمیم‌یافته دو مرحله‌ای مشاهده گردید که مهاجرت دوره قبل به دلیل شکل‌گیری شبکه مهاجرتی بین افراد داخل و خارج کشور بر مهاجرت این دوره اثر مثبت دارد. شاخص فلاکت که نشات گرفته از تورم لجام گسیخته است و نسبت رشد اقتصادی کشور مقصد به رشد اقتصادی ایران اثر مثبت بر خروج زنان از کشور دارد. هم‌چنین، نسبت درآمد سرانه کشور مقصد به درآمد سرانه در ایران که نشان از فاصله رفاهی کشور مقصد از ایران است عامل مثبت دیگری در تشویق به مهاجرت زنان است. بهبود دو شاخص نرخ مشارکت زنان و شاخص کنترل فساد نقش بازدارنده‌ای در خروج از کشور برای زنان محسوب می‌شود. به عبارتی زمانی که با سیاست‌های مؤثر و کارآمد ضمن کنترل تورم، کنترل فساد، کاهش بیکاری در مفهوم عام و بهبود وضعیت بازار کار زنان، افزایش رشد اقتصادی و افزایش درآمدسرانه محقق گردد می‌توان به کاهش مهاجرت که اغلب جوان و تحصیل‌کرده هستند امیدوار بود.

References

Afioni, Sh., & Ghasemi, A. (2018). Analysis of women's lived experience of migration (study of women's cross-border migration). *Social Science Quarterly*, *26*(87), 155-178. https://dorl.net/dor/20.1001.1.17351162.1398.26.87.6.3 (In Persian)

Aghazadeh, R.(2023). The effect of economic factors on immigration from Iran with an emphasis on the misery index. Master's thesis. (In Persian)

Anltha, S., & Pearson, R. (2013). *A history of migration.* Retrieved from http://www.striking-women.org/module/migration/history-migration

Antman, Francisca M. (2018) : Women and Migration, *Institute of Labor Economics (IZA)*, Bonn. Retrieved From: https://www.econstor.eu/bitstream/10419/177086/1/dp11282.pdf

Arango, J. (2000). Explaining migration: a critical view. *International social science journal*, 52(165), 283-296. DOI: https://doi.org/10.1111/1468-2451.00259

Bavili, N. (2022). Feminization of Immigration From Iran Since1979. *European Journal of Humanities and Social Sciences*, 2(3), 31-36. DOI: https://doi.org/10.24018/ejsocial.2022.2.3.261

Blundell, R., & Bond, S. (1998). Initial conditions and moment restrictions in dynamic panel data models. *Journal of econometrics*, 87(1), 115-143. DOI:https://doi.org/10.1016/S0304-4076(98)00009-8

Boyd, M., & Grieco, E. (2003). Women and migration: Incorporating gender into international migration theory. *Migration information source*, 1(35), 28. Retrieved from: http://dspace.stellamariscollege.edu.in:8080/xmlui/bitstream/handle/123456789/4292/migration.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Chan, K. W. (2012). Migration and development in China: trends, geography and current issues. *Migration and Development*, *1*(2),187-205. DOI: https://doi.org/10.1080/21632324.2012.739316

Constant, A., & Massey, D. S. (2002). Return migration by German guestworkers: Neoclassical versus new economic theories. *International migration*, *40*(4), 5-38. DOI: https://doi.org/10.1111/1468-2435.00204

De Haas, H. (2010). The internal dynamics of migration processes: A theoretical inquiry. *Journal of ethnic and migration studies*, 36(10), 1587-1617. DOI: https://doi.org/10.1080/1369183X.2010.489361

Esmaili, N. (2009). Investigating the role of women in the decision-making process of family migrations to Hamadan city. (Master's thesis). Faculty of Social Sciences, Tehran. https://noo.rs/YlREn (In Persian)

Fussell, E., & Massey, D. S. (2004). The limits to cumulative causation: International migration from Mexican urban areas. *Demography*, *41*, 151-171. DOI: https://doi.org/10.1353/dem.2004.0003

Harris, J. R., & Todaro, M. P. (1970). Migration, unemployment and development: a two-sector analysis. *The American economic review*, 60(1), 126-142. Retrieved from: https://www.jstor.org/stable/1807860

Hatami, A., Jahangiri, J., & Fatahi, S. (2011). Investigating the factors related to the tendency of educated girls to migrate abroad: a case study of female students referring to the centers of sending students abroad in Shiraz. *Women and Society Quarterly*, 3(2), 55-80. Retrieved from: https://sid.ir/paper/169148/fa (In Persian)

Khajavi Nouri, B., & Sharifi, A. (2022). An overview of the contexts, types and consequences of women's international migration. *Women and Society Quarterly, 13*(49), 53-74. https://dorl.net/dor/20.1001.1.20088566.1401.13.49.4.8 (In Persian)

Lee, E. (1966). A Theory of Migration. Demography, 3(1), 47-57. Retrieved from http://www.jstor.org/stable/2060063.

McAuliffe, M. and A. Triandafyllidou (eds.), 2021. World Migration Report 2022. International Organization for Migration (IOM), Geneva.

Massey, D. S., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A., & Taylor, J. E. (1994). An evaluation of international migration theory: The North American case. *Population and development Review*, 699-751. DOI: https://doi.org/10.2307/2137660

Massey, D. S. (2002). *Why do People Migrate? A Review of the Theoretical Literature*, Retrieved from: https://mpra.ub.uni-muenchen.de/28197/1/2008WP002.

Muftakhari, A,. Jafari, M., Abu Nouri, I., & Nadami, Y. (2021). The impact of institutional variables on brain drain in developing countries (a case study of countries in the MENA region). *Social Welfare Scientific-Research Quarterly, 21*(83), 307-348. http://dorl.net/dor/20.1001.1.17358191.1400.21.83.5.2 (In persian)

Muftakhari, A,. Jafari, M., Abu Nouri, I., & Nadami, Y. (2021). The influence of effective governance variables on brain drain in developing countries. *Stable Economics*, 2(3), 60-85. https://doi.org/10.22111/sedj.2021.40393.1149 (In Persian)

Muftakhari, A,. Jafari, M., Abu Nouri, I., & Nadami, Y. (2023). Investigating the effect of social capital on brain drain in member countries of the Shanghai Cooperation Organization (SCO). *Two quarterly economic studies and poli*cies, 10(1), 153-174. https://doi.org/10.22096/esp.2023.523940.1484 (In Persian)

Nazari, S., & Seyedan, F. (2016). A qualitative research of the causes of Iranian female student's immigration to developed countries. *Asian Social Science*, 12(10), 167-167. DOI: 10.5539/ass.v12n10p167

Nazari, S. (2015). Explaining the desire to migrate abroad among Iranian female students. (Master's Thesis). Department of Women's Studies, Al-Zahra University, Tehran. Retrieved from: https://elmnet.ir/doc/10946854-42601 (In Persian)

Prakash, K. W. (2009). Migration and Development in China: Trends, Geography and Current Issues: Migration and Development, 1(2), pp. 187-205.

Piore, M. J. (1979). Birds of passage. Retrieved from https://doi.org/10.1017/CBO9780511572210

Portes, A., & Bach, R. L. (1985). *Latin journey: Cuban and Mexican immigrants in the United States*. Univ of California Press.

Prakash, K. W. (2009). Migration and Development in China: Trends, Geography and Current Issues: Migration and Development, 1(2), pp. 187-205.

Shahabadi, A., Arefkhwani, F., & Aliyari, M. (2023). The interactive effect of globalization and entrepreneurship on women's international migration in selected countries. *Economic Research of Iran, 28*(95), 237-277. https://dorl.net/dor/20.1001.1.17260728.1402.28.95.7.2 (In Persian)

Taylor, E. J. (1999). The new economics of labour migration and the role of remittances in the migration process. *International migration*, *37*(1), 63-88.

Retrievedfrom:http://class.povertylectures.com/EdTaylor1999NewEconomicsMigration.pdf

Ullah, A. K. M., Alkaff, S. N. H., Lee, S. C. W., Chattoraj, D., & Ferdous, J. (2023). Globalization and Migration: The Great Gender Equalizer? *Journal of International Women's Studies*, 25(3), 1-17. Retrieved from: https://vc.bridgew.edu/jiws/vol25/iss3/2

United Nations Department of Economic and Social Affairs, Population Division (2020). International Migrant Stock). 2020.